

מראי מקומות- עבודה זרה ד'

שאמר אברהם חלילה לך וכו', לא קאי על להמית צדיק עם רשע (דהא ודאי אין הקב"ה עושה כן, וכו"ל), אלא קאי אהא דלא תשא למקום בזכות הצדיקים. אבל כ' המהרש"א דמבואר בסוגיין דחלילה לך קאי אהא דלהמית צדיק עם רשע, והדר קו' לדוכתי, איך אמר אברהם כן, הרי חזינן מהא דמבול שאין הקב"ה ממית צדיק עם רשע. ולכן כ' לבאר דמה שהציל נח ובניו אינו ראי' דלא המית צדיקים עם רשעים, די"ל דשפיר יכולים לעשות תחבולות להציל הצדיקים, אבל בעצם כיון שניתן רשות למשחית להשחית אינו מבחין, וכמו שמצינו במכת בכורות, דאמר איש לא תצאו מפחת ביתו עד בקר, דאל"כ כיון שנתן רשות למשחית וכו', וא"כ יאמרו דכן ה' המבול, ומה שניצל נח, היינו משום שנח עשה תחבולה ניצול הוא ומשפחתו.

(ה) ולא, והכתיב והכרתי ממך צדיק ורשע- כ' המהרש"א, דמשמע דרק משום פירוש שפירש קרא דחלילה וכו', ק' מקרא דוהכרתי אבל לכאור' זה אינו, דלכאור' ק' בלא"ה קראי אהדדי, דקרא דחלילה משמע דאינו ממית צדיק עם רשע, וקרא דוהכרתי מבואר דממית צדיק עם רשע. וכ' דודאי ידע המקשן שיש מקום לחלק, ולומר דקרא דחלילה היינו קודם שניתן רשות למשחית להשחית, דאז חלילה לומר שימית צדיק עם רשע, וקרא דוהכרתי מיירי לאחר שניתן רשות למשחית להשחית. אבל למאי דמפרש הגמ' דקרא דחלילה פירושו הוא חולין הוא לך לעשות כדבר הזה, דהיינו דכלפי שמיא א"א לומר שיש חילוק בין עם ניתן רשות להשחית או לא, דהקב"ה לעולם יכול להבחין, וא"כ שפיר יש להק' מה שייך לומר והכרתי צדיק ורשע.

(ו) שהי' בידם למחות- הק' תוס', הא אי' בב"ב דמוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין, וא"כ למה היו צריכין למחות בהם. ותי' דשם מיירי בדבר שידוע שלא יקבלו אם ימחו, ובזה מוטב שיהיו שוגגין, וכאן מיירי בדבר שאינו

(א) לא שורש בעוה"ז ולא ענף בעוה"ב- העיר המהרש"א, כיון דבעונש רשעים בעוה"ב קאי, א"כ מאי קאמר דלא יעזוב להם שורש בעוה"ז שכבר עבר. ותי' דידוע דלעתיד לבא יהי' לצדיקים שכר גופני ושכר נפשי, ע"ז קאמר שלא יהי' לרשע לא תענוג גשמי, דדומה לעוה"ז, ולא ענף בעוה"ב, דהיינו תענוג נפשי בעוה"ב. ועוד פי' דשורש בעוה"ז היינו שלא יניח בן ליורשו.

(ב) אין אני דן אותם כעובדי כוכבים דכתי' עוה עוה אשימנה וגו'- פי' העיון יעקב, דבגוים אין הקב"ה נפרע מהם עד שנתמלא סאתה ובשעת שילוחיה, משא"כ בישראל, דברוגז רחם תזכור, ואף גם בארץ אויביהם לא מאסתים וכו', והקב"ה פורע ממנו מעט מעט בעוה"ז כדי לזכנו בעוה"ב.

(ג) אפי' אין ישראל עושין מצוה לפני כי אם מעט... אני מצרפן לחשבון גדול- כ' התורת חיים דלכאור' משמע דאע"פ שאין ישראל עושין הרבה מצוות בבת אחת אלא מעט מעט, מ"מ הקב"ה מצרפן לחשבון גדול. אבל ק', דלמה לי' לצרפן, הרי לכאור' אין חילוק בין מי שעושה הרבה מצוות בבת אחת או מי שעושה אותם אחת אחת. ועוד, למה נקט לשון "מצוה" לשון יחיד, הול"ל "מצוות". וביאר דמצוה דנקט הכא היינו מצות צדקה, דסתם מצוה היינו צדקה. ולכן אשמעינן בזה דכל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול. דהא ק' על האדם להוציא הרבה מכיסו בבת אחת לצדקה, אבל כשמוציא הסך פרוטה פרוטה לא אכפ"ל כ"כ, וקמ"ל שהקב"ה מצטרף כל פרוטה לחשבון גדול, כאילו נתן כל הפרוטות בבת אחת.

(ד) חולין הוא מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע- ע' מהרש"א שהביא מש"כ רש"י על התורה דיאמרו חולין הוא עושה, כך הוא אומנתו, כן עשה בדור המבול, וכו'. וכ' הרא"ם שם דאף דזה אינו אמת, שהרי בדור המבול הציל נח ובניו, וא"כ ע"כ לא המית צדיק עם רשע במבול, מ"מ כך יאמרו. ומה

הברייתא. וביאר בזה לשון הפסוק למען דעת צדקות ד', דצדקות תרתי משמע, כי שתי צדקות עשה ד' בימי בלעם, הא' שזעם על כוחות הדין, והב', דהיינו הרגע של זעם על העולם הנולד מאותו הזעם, לא נעשה. **ובענין** מש"כ תוס' דכיון שהתחיל באותו רגע, שוב הי' יכול לומר מה שירצה, ע' **בערוך השלחן** (או"ח ק"י, ה') שהביא ראי' מתוס' כאן (ובברכות שכ' כן) דמי שהתחילה להתפלל קודם סוף זמן תפילה, הוי כאילו התפלל כל התפילה בזמן תפילה, ודלא כשי' **המג"א** שהביא שם.

(ט) **ריב"ל הוה מצער לי' ההוא מינא, וכו'** - הק' **המהרש"א**, הא כ' **תוס'** דמה שיכול לומר באותו רגע הוא רק "כלם", וא"כ, מה הי' יכול ריב"ל לומר באותו רגע, הרי מלת "כלהו" (דקאי על יחיד) טפי מרגע כמימרי', בין באותיותיו ובין בנקודותיו. ות' דהי' יכול לומר ימות. אלא הק' עוד, איך הי' יכול לומר דיהי' מכוי' להשעה, הא אמרי' דאין כל ברי' יכול לעמוד עליה חוץ מבלעם. ועוד, הא שעת זעם זה הוא כלפי הציבור, ואיך הי' יכול לכיון זה ליחיד, דאם הקב"ה הי' זעם על היחיד כל יום, מי יכול לעמוד מפני זעמו, אלא דאין הקב"ה זועם על היחיד כל יום. וביאר דמה דהוי שעת זעם לציבור רק רגע, היינו משום דלא יבא אל הפועל, דע"י זכות הצבור קיימין. אבל בכל יום ג"כ איכא עידן ריתחא אההוא דבא בזמן קיצו, ובזה אפשר דהוי טפי מרגע, כיון דבא אל הפועל. וא"כ, הי' רוצה ריב"ל שיהי' העידן ריתחא דההוא יומא שיבוא גם על אותו מין ויבוא זמן קיצו.

(י) **לא ליצלי איניש צלותא דמוספי בתלת שעי קמייתא דיומא ביומא קמא דריש שתא-פרש"י**, בשעת חרון. וע' **בתוס'** (ד"ה בתלת) שכ' בשלישית, כדאמרי' בסמוך, בשעה שהחמה זורחת, וכו'. וע' **במגן אברהם** (או"ח תקצ"א, ט') שהבין דדעת רש"י ותוס' הוא דבשעה שלישית אסור להתפלל, שהוא שעת החרון, וכ' **הטור** וב"י לא אמרו כן, אלא דאסור להתפלל בכל תלת שעי קמייתא דיום, וכ' דיכול לסמוך על רש"י ותוס' בשעת הדחק. אולם ע' **ברש"ש** שהביא מש"כ **השאגת ארי'** (סי' ה') דאין כוונת תוס' לומר

ידוע שלא יקבלו, וא"כ צריכין למחות. וע' **במלא הרועים** דכ' דלפי מש"כ **הבעל העיטור** (הובא **ברא"ש בביצה** [פרק ד']) דדבר המפורש בתורה לעולם צריכין למחות עד שיפרשו, ואע"פ שודאי לא ישמעו לו, לק"מ, דהכא הוי בידם למחות במה שהוא מפורש בתורה. אלא תוס' קושטא קאמר, כדאי' בשבת (נה.), דאמר מדת הדין לפני הקב"ה, אפי' אם הי' גלוי לפניך שלא יהיו שומעים למחאה, לפניהם מי הי' גלוי, וע"כ דמיירי הכא שלא הי' ידוע שלא ישמעו.

(ז) **השתא, דעת בהמתו לא הוה ידע-פי' הגמ'**, דהיינו דנצחתו חמורו בדברים. וע' **במהרש"א** שביאר למה לא הי' הגמ' רוצה לפרש בפשיטות, דדעת בהמתו לא ידע היינו דבהמתו ראה המלאך והוא לא ראהו, די"ל דמה שלא ראה בלעם המלאך הי' גופא לטובת האדם שאינו רואה כמו הבהמה.

(ח) **וכמה רגע-לכא' הגמ' תמוה**, הא כבר פי' הגמ' לעיל דרגע היינו א' מחמשת רבוא וכו', ומה שואל והשיב הגמ' כאן. וכ' **המהרש"א** דעיקר קו' הגמ' הוא כמה יוכל לדבר באותו רגע ולקלל, וע"ז השיב הגמ' דקאמר רגע כמימרי', דיכול לומר כלם, וכמש"כ **תוס'**. אולם לכא' זה לא שייך אלא בתי' א' של תוס', דיכול לומר כלם, אבל לפי מש"כ תוס' דאם התחיל לקלל בשעת הזעם, שוב יכול לומר כל מה שירצה, א"כ לכא' הדרה קו' **המהרש"א** לדוכתי', מה הדר הגמ' להק'. ועוד, לכא' מלשון קו' תוס', דהק' דמה יכול לומר ברגע, לא משמע דהבין דזהו קו' הגמ', אלא דזהו קו' חדשה דהק' תוס'.

וע"ע בבן יהוידע בברכות (ז'), דכ' דבאמת יש ב' רגעים של זעם, יש רגע שהקב"ה זועם על מדת הדין, כדי שלא יתרבו ויוסיפו כח (וכן הביא **מהזוהר**), אולם מחמת זה יתעורר קטרוג על ישראל שכ"כ טובה עושה להם, והם אינם שבים בתשובה גמורה, ומחמת קטרוג זה יהי' זעם רגע א' על העולם. וביאר דהרגע של זעם הראשון שהביא הגמ', הוא א' מחמשת וכו', והב' הוא זעם על העולם אשר יתהווה מצד הזועם שזעם הקב"ה על מדת הדין, ושיעור זעם זה הוא רגע כמימרי', שהוא קטן בשיעורו מאותו הזעם של

פה. אולם סיים שיש להעיר משובה אדם, קין, יהודה, וראובן, וכ' שיש לפלפל.

(יד) **לא דוד ראוי לאותו מעשה ולא ישראל ראויין לאותו מעשה** - פי' המהרש"א, דאע"ג דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, מ"מ ראויים היו ישראל שיהי' הקב"ה מצילין אותן מאותו חטא, לפי שבדרך דאדם רוצה לילך, בה מוליכין אותו. וכן אמרי' דתורה מצלת מן החטא. וכן בדוד, ראוי הי' להיות ניצול מן החטא, אלא למה לא ניצולו מן החטא, לומר לך וכו'.

דזעמו דכאן הוי בשעה ג', אלא דברי תוס' קאי על אביי דלעיל, דמיירי בג' שעי קמייתא לענין שעות זעם, ומוכח כן מהא דאחר תוד"ה בתלת אי' תוד"ה שמע. וכ' דגם אין כוונת רש"י לומר דזהו השעת זעם, אלא דמקמי דליפוש חרון אף, דהיינו דשעת הדין היינו כל הג' שעות, ולכן אין להתפלל לפי רש"י כל הג' שעות, ודלא כהבין המג"א בדעת רש"י.

(יא) **ביומא קמא דריש שתא - פרש"י**, דבמוסף של ר"ה, מתוך שהוא מתפלל מלכיות זכרונות ושופרות, מיפקד דינא טפי, ואל יפרוש מן הציבור. והק' המהרש"א, אם משום הכי הוא, א"כ מה הק' הגמ' משחרית, דאין אומרים מלכיות וכו', וכ' די' ליישב.

(יב) **כיון דאיכא צבורא דקא מצלו לא קא מדחי - הק' תוס'**, הא אי' בברכות דצריך להתפלל דוקא עם הציבור, ותי' דכדי שיהי' תפלתו נשמעת צריך להיות עם הציבור דוקא, אבל כדי שלא יהי' נדחית, סגי בהא דהוי בשעה שהציבור מתפללין. וביאר הקהלות יעקב (א') דנשמעת היינו דשומעין תפלתו לפסוק הדין כמילוי בקשתו, ואינו נדחית היינו דאין פוסקין הדין לא למלא בקשתו, ולא שלא למלא בקשתו. משא"כ אם מתפלל בשעה שאין הציבור מתפללין, אז נדחית תפלתו, דהיינו דכיון דאז מעייני בעובדי', א"כ אם ע"פ שורת הדין אין לו לבקשתו להיות נשמעת, אז פוסקין דוקא שלא יהי' נתמלא בקשתו.

(יג) **אלא ליתן פתחון פה לבעלי תשובה - הק' התורת חיים**, הלא כל הנביאים כולם הזהירו על התשובה, וכבר הבטיחה התורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן, ואין לך פתחון פה גדול מזה, ואיך שייך לומר שמא לא יקבלנו, והניח בקו'. וכ' בסדר יעקב דאינו דומה מה שאנו יודעים שיתקבל תשובה, למה שאנו רואין בפועל שעושים תשובה, דאם רק יודעים שיתקבל תשובה, מ"מ יכול לחשוב שהוא כמעט מן הנמנע לעשות תשובה, אבל כשאנו רואים בפועל שעושים תשובה, אז שפיר יש לבעלי תשובה פתחון